

Entegre Raporlamada Sosyal Sürdürülebilirlik: Türkiye’de Yayınlanan Entegre Raporların İçerik Analizi*

Olca BEKTAŞ**

Elif YÜCEL***

ÖZET

Günümüzde mevcut raporlama yöntemlerinin başta yatırımcılar ve pay sahipleri olmak üzere işletmenin tüm paydaşlarının sürekli değişen ihtiyaç ve beklentilerini karşılama konusunda yetersiz kalması nedeniyle, işletmelerin cari dönemde ve uzun vadede nasıl değer yaratabildiğini açıklayabilen kurumsal raporlama sistemlerinin son aşaması olarak entegre raporlama sistemi ortaya çıkmıştır. İşletmelerin uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlayan entegre raporlama, değer yaratma sürecinde tüm sermaye öğelerinin işletme stratejileriyle bütünleştirilerek faaliyetlere entegre edilmesi ile karar verme süreçlerinin çok daha hızlı ve etkin hale gelmesini sağlamakta ve işletmelerin gerek toplumsal gerek çevresel gerekse finansal performansını yükseltmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik kavramı her ne kadar daha çok ekonomik ve ekolojik açıdan değerlendirilse de insan temelli sorunlara karşı entegre raporlarda sosyal sürdürülebilirlik de tüm boyutlarla birlikte ele alınmalıdır. Bu çalışmanın temel amacı Türkiye’de son üç yılda düzenli entegre rapor yayınlayan işletme ve kurumların raporlarında, sosyal sürdürülebilirlik kavramına ne ölçüde yer verildiği ve hangi boyutlarına vurgu yapıldığını tespit etmektir. Bu amaçla çalışmada MAXQDA programı kullanılarak 39 entegre rapor içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve işletmelerin en fazla eğitim ve eşitlik alt boyutlarında sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağladıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Entegre raporlama, sosyal sürdürülebilirlik, içerik analizi

JEL Sınıflandırması: M40, M14

Social Sustainability in Integrated Reporting: A Content Analysis of Integrated Reports Published in Turkey

ABSTRACT

Today, the integrated reporting system has emerged as the last stage of corporate reporting systems that can explain how businesses can create value in the current period and in the long run, since current reporting methods are insufficient to meet the ever-changing needs and expectations of all stakeholders, especially investors and shareholders. Integrated reporting, which aims to ensure the long-term sustainability of businesses, enables decision-making processes to become much faster and more effective by integrating all capital elements into business strategies in the value creation process and increases both social, environmental and financial performance of businesses. Therefore, although the concept of sustainability is evaluated more economically and ecologically, social sustainability should be considered together with all dimensions in integrated reports against human-based problems. The main purpose of this study was to determine the extent to which businesses and institutions that have regularly published integrated reports in Turkey in the last three years include the concept of social sustainability in their reports and to determine which dimensions they emphasize in their integrated reports. For this purpose, 39 integrated reports were evaluated with the content analysis method using the MAXQDA program in the study and it was determined that the enterprises contributed the most to social sustainability in the education and equality sub-dimensions.

Keywords: Integrated reporting, social sustainability, content analysis

Jel Classification: M40, M14

* Makale Gönderim Tarihi: 20.09.2022, Makale Kabul Tarihi: 13.10.2022, Makale Türü: Nitel Analiz

** Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, olcaybektas@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3422-7302.

*** Doç.Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, emugal@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2708-6778.

1. GİRİŞ

Son yıllarda, sürdürülebilirlik konularına uluslararası ilgi giderek artmakta ve buna karşılık olarak iş dünyası, hükümetler ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal sorumluluk girişimleri ve uygulamaları da hız kesmeden çoğalmakta ve çeşitlenmektedir. Özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin belirgin hale gelmesi ve kaynakların her geçen gün daha da azalması gibi sebeplerle işletmeler sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda politikalar geliştirmeye başlamıştır. İşletmelerin faaliyetlerini sürdürürken ekonomik kaygılarının yanı sıra sosyal ve çevresel konuları göz önünde bulundurarak hareket etmelerinin bir diğer temel nedeni şüphesiz, gelişen bilişim teknolojileri ile her türlü bilgiye kolayca erişebilen ve giderek bilinçlenen toplumun yarattığı baskıdır. İçinde bulunduğumuz bilgi çağında daha fazla bilinçli hale gelen toplumun işletmelerden beklentileri de yükselmiş ve sürdürülebilirlik kavramının işletmelerde uygulanması zorunlu bir hal almıştır. İşletmeler esasen toplum için varlıklarını sürdürmektedirler. Dolayısıyla toplumun beklentilerini karşılamaya ve toplumdaki onay almaya ihtiyaçları vardır. Böylece paydaşlarına karşı hesap verebilmektedirler (Chiong, 2010: 39-40). Bu süreçte paydaşların alacakları kararlarda sürekli daha fazla bilgiye sahip olma istekleri zaman içerisinde tek başına finansal raporlamayı yetersiz hale getirmiş ve finansal olmayan bilgileri kapsayan kurumsal raporlama zorunlu hale dönüşmüştür. En basit ifadeyle finansal ve finansal olmayan bilgilerin işletmenin tüm paydaşlarına sunulması anlamına gelen kurumsal raporlama ile işletmelerin çeşitli işlemleri için ihtiyaç duyulan bilgilere tüm karar alıcıların kolayca ulaşması sağlanmaktadır (Eccles ve Serafeim, 2014: 2). Pek çok uygulama gibi kurumsal raporlama da dünyanın gelişimine uyum göstererek değişim sürecine girmiştir. Faaliyet raporları ile başlayan bu süreçte, kurumsal sosyal sorumluluk raporları, sürdürülebilirlik raporları ve entegre raporlar ortaya çıkmıştır. Kurumsal raporlamanın son aşaması olarak sayılan entegre raporlama, işletmeleri daha da ileriye götürebilmek amacıyla kurumsal yönetim ve sürdürülebilirlik kapsamında çevresel değişikliklerin ne gibi fırsat ve zorluklar getirdiğini içeren ve işletmenin sermayesini nasıl kullandığını ve yatırım olanaklarını nasıl değerlendirdiğini göstererek, stratejilerle bütünleşik değer yaratma sürecini raporların merkezine alan bir raporlama türüdür.

Özellikle son 10 yılda tüm dünyada gelişim gösteren entegre raporlama sayesinde, kurumsal yönetim, sürdürülebilirlik ve finansal raporlar gibi raporların bir bütün olarak sunulması ile finansal ve finansal olmayan performans arasında bağlantı sağlayarak işletmenin çevre ve topluma olan etkileri daha net paydaşlara sunulabilmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk konusunda farkındalık düzeyini yükselten entegre raporlarda ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik faaliyetleri entegre bir şekilde sunulmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin farkındalığıyla birlikte işletmeler, birincil kaynakların tükenmesi, iklim değişikliği vb. çevresel sorunlar için daha fazla endişe duymaya başlamış ve çevresel sürdürülebilirliğe daha fazla yoğunlaşmıştır. Buna paralel olarak literatürde yer alan çalışmaların da daha çok ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik üzerine yapıldığı görülmüştür (Rizos vd. 2017; Bassi ve Dias, 2020; Barreiro-Gen ve Lozano, 2020). Ancak entegre raporlarda tüm boyutların birlikte ele alınması gerekmektedir. Çevresel çabalara toplumun katılımı ile sosyal sürdürülebilirlik, çevresel sürdürülebilirliğin üzerine temellendirilmelidir (Dillard vd., 2008: 1). Dolayısıyla bu çalışmada entegre raporların sosyal sürdürülebilirlik boyutu değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada Türkiye’de entegre rapor yayınlayan işletme ve kurumların sosyal sürdürülebilirliğe ait alt boyutlara yapmış oldukları vurgular tespit edilip söz konusu alt boyutlar tasnif edilmiştir. Böylece hem entegre raporların

doğasında olan “finansal ve finansal olmayan bilgileri bir araya getirme” olgusu, sosyal sürdürülebilirlik perspektifiyle ele alınmış, hem de Türkiye’de sosyal sürdürülebilirlik kavramının hangi alt boyutlarına yapılan vurgunun daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma sosyal sürdürülebilirlik literatüründe kavramsal teorinin gelişmesine katkı sağlayacak öneriler geliştirerek Türkiye’de düzenlenen entegre raporlarda sosyal sürdürülebilirliğin alt boyutlarına yıllar itibariyle karşılaştırmalı olarak ne ölçüde yer verildiğini belirlemeyi amaçlamaktadır.

2. SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Köken olarak Latince’ de “Sustinere” kelimesinden gelen “sürdürülebilirlik” kelimesi; sürdürmek, sağlamak, devam ettirmek, desteklemek, var olmak anlamlarında kullanılmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 1713 yılında Hans Carl von Carlowitz tarafından ormancılık yönetimi kapsamında kullanılmıştır. Carlowitz, o yıllarda yoğun ahşap kullanımı sebebiyle yeni yetiştirilen ağaçlar ile kesilen ağaçlar arasında bir denge oluşturarak ormanların sürdürülebilirliğinin sağlanabileceğini vurgulamıştır (Pisani, 2006: 85-86). 19. Yüzyıl’ın başlarında ise daha çok yenilenebilir kaynaklarla ilgili olarak literatürde kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak sürdürülebilirlik kavramı, temelde insanın geleceğini kapsadığından iktisat, sosyoloji, çevre bilimi ve yönetimi, işletme yönetimi, politika ve hukuk gibi pek çok farklı bilimle ilişkilendirilebilmektedir (Tıraş, 2014: 59).

En basit ifadeyle sürdürülebilirlik, günümüzdeki mevcut ihtiyaçları gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını sağlayabilmelerini tehlikeye atmadan karşılamak olarak ifade edilebilmektedir (Porter ve Kramer, 2006: 138). Gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakabilmek amacıyla ekonomik, sosyal ve doğal kaynaklardan daha fazla özen göstererek faydalanılması gerekmektedir. Sürdürülebilirlik, insanoğlunun refah düzeyinin artırılmasının yanında doğadan da verimli olarak faydalanılmasını ve dünyadaki tüm yaşamsal formların birlikte yaşarken ortaya çıkabilecek çatışmaların en aza indirilmesini kapsamaktadır (Güçlü, 2007: 67). Kurumsal açıdan sürdürülebilirlik ise, işletmelerin tüm üretim süreçlerinde ve bu süreçlerin muhasebeleştirilmesi sırasında tüm topluma karşı sorumlu davranmasıdır (Yavuz, 2010: 65). Kurumsal sürdürülebilirlik, işletmenin büyümesinin ve kârlılığının önemini kabul ederken aynı zamanda çevresel koruma, ülke ekonomisine katkı sağlama, sosyal hak ve adalet gibi toplumsal amaçlara da vurgu yapmaktadır (Wilson, 2003: 1).

Sürdürülebilirlik kavramı, Birleşmiş Milletler’e (BM) sunulan ve Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca hazırlanan Brundtland Raporu’nun ardından uluslararası anlamda itibar kazanmıştır. Raporda sürdürülebilir kalkınma; sosyal kalkınma, çevresel koruma ve ekonomik kalkınma olmak üzere üç farklı açıdan ele alınmıştır. Sosyal sürdürülebilirlik, bu üç sacayağı arasında en az gelişmiş olanıdır ve genellikle çevresel veya ekonomik sürdürülebilirlik ile ilişkili olarak ortaya konulmaktadır (Magis ve Shinn, 2008: 15). Sürdürülebilirlik, toplum, çevre ve ekonominin daha büyük bir sistemin içerisinde birbiriyle ilişkili bileşenleri olduğunu şart koşan sistem teorisine dayanmaktadır. Sistem, ancak bileşenlerinin her birinin düzgün bir şekilde çalıştığı ölçüde devam edebilir (Harris, 2000: 7). Dolayısıyla sosyal sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma açısından kritik öneme sahip olup sosyal sürdürülebilirliğin katkılarını yeterince tanımlamak ve kullanmak için çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlikten ayrı bir fenomen olarak da anlaşılması gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı her ne kadar daha çok ekonomik ve ekolojik açıdan değerlendirilse de işletmelerin toplum kaynaklı sorunları da büyük önem arz etmekte ve söz konusu sorunlar da sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna işaret etmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik, işletmelerin çalışanlarının, müşterilerinin, içinde bulunduğu toplumun ve hatta gelecek nesillerin yaşam kalitelerini göz önünde bulundurarak hukuk sistemi, eğitim, sağlık, adalet dağıtımını vb. pek çok toplumsal konuda sosyal dengenin sağlanmasını amaçlamaktadır (Gençoğlu ve Aytaç, 2016: 52). Harris ve Goodwin (2001) sosyal olarak sürdürülebilir bir sistemin; fırsat ve kaynak dağıtımında adalet sağlanması, sağlık ve eğitim vb. sosyal hizmetlerin yeterli olması ve bunlarla beraber cinsiyet eşitliği, politik katılım ve hesap verilebilirliği kapsamını gerektirdiğini vurgulamışlardır.

Toplumun kendi içindeki etkileşim ve örgütlenme biçimlerini kapsayan sosyal sürdürülebilirlik esas olarak beşerî ve sosyal sermayenin geliştirilmesine dayanmaktadır. Beşerî sermaye, işletmenin paydaşlarının motivasyonu ve işletmeye olan bağlılıklarını ifade ederken toplumsal sermaye ise eğitim, sağlık vb. toplumla ilgili konuları kapsamaktadır. Sosyal boyutta sürdürülebilirliğe sahip işletmeler, beşerî sermayelerini artırırken aynı zamanda toplumsal sermayeye de katkıda bulunmaktadırlar (Tüm, 2014: 64). Beşerî sermaye açısından sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması için işletmelerin, paydaşlarıyla düzenli olarak iletişim halinde olup şeffaf bir şekilde karar alıcıların ihtiyaç duyacakları tüm bilgileri paylaşmaları gerekmektedir. Sosyal sermayeye ilişkin olarak ise uyumlu, katılımcı ve destekleyici bir toplumsal ortamın oluşturulması sağlanmalıdır. Bu amaçla başta hükümetlerin desteği alınarak hukukun üstünlüğü, sosyal adalet, sivil ve politik özgürlükler tüm toplum açısından yaygınlaştırılmalıdır (The World Bank, 1997: 80). Sosyal sermaye, toplumu oluşturan bireylerin ortaklaşa hareket edebildikleri kültürel seviyeyi oluşturan bir birikimdir (Altay, 2007: 339).

Sosyal sürdürülebilirlik kavramı özellikle çevresel sürdürülebilirlik ile oldukça iç içedir. Bunun en temel sebebi çevresel değerlerin insan faktöründen oldukça etkilenmesidir. İnsanlar doğal kaynakların kapasitelerini azalttıkça kıt kaynakların toplum üzerinde yaratacağı baskı da artacaktır. Bu baskı sonucunda da çatışmalar artacak ve gerek kamu sağlığı gerekse kamu güvenliği tehlikeye girecektir. Bu duruma paralel olarak ise sürdürülemeyen bir sosyal sistemde oluşan kaos ortamı çevresel bozulmayı tetikleyecektir (Blewitt, 2014: 101).

Sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması açısından atılması gereken bir diğer adım ise sosyal esnekliğin sağlanmasıdır. Sosyal esneklik, bir toplumun yaşanan sosyal, politik ve çevresel değişimler sonucunda ortaya çıkması muhtemel sorunlarla başa çıkabilme kabiliyetidir (Adger, 2006: 347). Özellikle günümüzde gerek küreselleşmenin gerekse teknolojik gelişmelerin meydana getirdiği hızlı çevresel değişimlere karşı bir toplumda sosyal esnekliğin bulunması sayesinde oluşabilecek sorunlar karşısında esnek çözümler üretilebilmesi işletmelerin sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz etmektedir.

Sosyal sürdürülebilirlik, toplumların yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen bir süreçtir ve bu süreçte gerçekleştirilen faaliyetler aşağıdaki gibidir (McKenzie, 2004: 12-13):

- Sağlık, eğitim, ulaşım vb. tüm toplumu ilgilendiren hizmetler eşit olarak sağlanmalı, bu eşitlik sağlanırken gelecek nesiller de unutulmamalı ve günümüz neslinin yürüttüğü faaliyetler gelecek nesiller için dezavantaj oluşturmamalıdır.

- Farklı kültürlerin pozitif yönleri korunarak kültürel entegrasyon sağlanmalıdır.
- Vatandaşların siyasal katılımı artırılmalıdır.
- Oluşturulan sistemin korunması için toplumsal sorumluluk bilinci geliştirilmelidir.

Toplumun ortak güç ve ihtiyaçlarını belirlemek için yöntemler geliştirilmeli ve toplumun ihtiyaçlarının mümkün olduğunca kendisinin karşılması için mekanizmalar kurulmalıdır.

Literatürde araştırmacılar sosyal sürdürülebilirliğin boyutlarını belirlerken ve sınırlarını çizerken farklı teorilerden ve sosyo kültürel bağlamlardan etkilendikleri için hem birbirinden farklı sayıda boyutlar oluşturulmuş hem de sınırlar muğlak kalmıştır. Esasen söz konusu durum insan ile doğrudan ilişkili olan sosyal sürdürülebilirliğin doğası gereği beklenen bir durumdur. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde Carter ve Jennings, (2000, 2004) ile Emmelhanz ve Adams (1999) tarafından ABD'de yapılan çalışmalarda sosyal sürdürülebilirliğin boyutları “çeşitlilik, hayırseverlik, sağlık ve güvenlik ve insan hakları” olarak belirlenirken Nevado-Peña vd. (2015) sosyal sürdürülebilirliğin boyutlarını “güvenlik, sağlık, eğitim ve kültür” olarak ele almıştır. Bununla birlikte yine ABD'de Nike Corporation'da emek pratiklerinin sosyal parametre olarak kullanıldığı bir çalışma da yapılmıştır (Zedek 2004).

Literatürde, eşitsizliğin çevresel hasarın temel nedeni olduğu ve sürdürülebilirliğin kesinlikle eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına yönelik ortak bir odaklanma gerektirdiği yaygın olarak kabul edilmektedir (World Commission on Environment and Development, 1987; 45). İnsan merkezli kalkınma yaklaşımında, siyasi ve ekonomik fırsatlarda eşitliğin temel bir insan hakkı olduğu ve gelir eşitsizliğinin önemli bir patolojik sorun olduğu konusunda güçlü bir fikir birliği vardır (Magis ve Shinn, 2008: 33) Eşitsizlikler, piyasa ve politika başarısızlıklarının etkilerini şiddetlendirmekte ve bu da finansal krizleri tetikleyerek yoksulluğun azaltılmasını daha da engellemektedir. Sorun, halihazırda etkin olmayan piyasalara sahip yoksul ülkelerde daha da büyümektedir (United Nations, 2002; 37). Tüm insanların temel ihtiyaçları adil bir şekilde karşılandığı takdirde gösterişçi ve savurgan tüketim durdurulacak ve servet ile gelir arasındaki brüt fark ortadan kalkacaktır.

3. ENTEGRE RAPORLAMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN ÖNEMİ

Her geçen gün hızla gelişim gösteren teknoloji ve bilişim sayesinde güçlenen iletişim kanalları ile bireyler her konuda fazlasıyla bilgi sahibi olabilmektedirler. Bu durum paydaş sıfatıyla bireylerin gerek işletmenin gerçekleştirdiği faaliyetlerin kapsamı gerekse bu faaliyetlerin kendilerine sunulması konusunda beklentilerini giderek yükseltmektedir. Bu sebeple kurumsal raporlama sürekli gelişim göstermektedir. Entegre raporlama kurumsal raporlamanın şimdilik son aşamasıdır. Günümüzde mevcut raporlama yöntemlerinin özellikle yatırımcıların ve pay sahiplerinin beklentilerini karşılamada yetersiz kalması nedeniyle entegre raporlama, işletmelerin cari dönemde ve uzun vadede nasıl değer yarattığını anlatan bir raporlama biçimi olarak ortaya çıkmış olup temelinde entegre düşünce sistemi bulunmaktadır. Entegre raporlamanın dünya çapında başarılı bir şekilde yaygın hale gelmesi

gerek işletmeler için gerekse toplum için pek çok fayda sağlayarak, sürdürülebilir kalkınmaya büyük katkı sunmaktadır (Krzus, 2012: 64).

En sade ifadeyle entegre raporlama, işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerini bir araya getiren bir iletişim aracıdır (Pozzoli ve Gesuele, 2016: 23). Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council-IIRC) tarafından yayınlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi entegre raporları “bir kuruluşun stratejisinin, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmayı nasıl sağlayacağını kısa ve öz bir şekilde bildirilmesidir” şeklinde tanımlamıştır (IIRC, 2013: 7). Entegre raporlamanın temel dayanağını oluşturan entegre düşünce, bir işletmenin çeşitli fonksiyonel birimleri arasındaki ilişkileri ve etkiledikleri tüm sermaye öğelerini aktif olarak hesaba katmasıdır. Bu düşüncenin temeli, tüm paydaşlar için değer yaratarak işletmelerin uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamaya dayanmaktadır. Entegre düşünce, tüm paydaşların hedef birliği içerisinde olmasını ve değer zincirinin etkin olarak işlenmesini sağlamaktadır. Özellikle yönetim kurulu üyelerinin fikir birliği sağlayarak kararlar almaları ve değişimi işletme içinde yaymaları önem arz etmektedir. Entegre düşünce işletmedeki birliktelik potansiyelini ortaya koyarak olumsuz etkileşimi önleyecek bakış açısı kazandırırken, tüm paydaşların işletmenin misyon, vizyon ve değer yaratma modelini anlamasını sağlamaktadır (King ve Roberts, 2017: 6).

Entegre raporlama, işletmenin vizyonunu gerçekleştirirken finansal performans ile organizasyonel performansın farklı boyutlarını birbirine bağlayarak finansal, sosyal ve çevresel amaçlara bir bütün olarak ulaşmasını sağlayan bir rehber niteliğindedir (Abeysekera, 2013: 229). Entegre raporlama finansal raporlar, yönetim raporları, kurumsal yönetim raporları ve sürdürülebilirlik raporları gibi rapor türlerini bir bütün haline dönüştürerek işletmelerin ticari, sosyal ve çevresel konulardaki performansı, stratejileri, yönetim becerileri ve geleceği hakkında önemli bilgileri sağlamaktadır (Sanchez vd., 2013: 828). Entegre raporlama, sürdürülebilirlik raporlamasını geliştiren bir sonraki aşamayı temsil etmekle birlikte (Maroun ve Lodhia, 2017: 102), sadece finansal raporun sürdürülebilirlik raporuyla birleştirilmesi anlamına gelmemektedir. Daha çok işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerinin bir raporda toplanmasını ve birbirleriyle ve işletme stratejileriyle ilişkilerinin kurulmasını sağlayarak işletme değerini nasıl arttırdıklarını göstermektedir. Yani entegre rapor, işletmeye yönelik çeşitli bilgilerin yer aldığı bir rapordan ziyade işletmenin değer yaratma sürecine yaklaşımının bir yansımasıdır (Ercan ve Kestane, 2017: 15).

“Değer yaratma” kavramı entegre raporlamanın temelini oluşturmaktadır. Entegre raporlama, çevresel faktörlerin dikkate alınarak, entegre düşünce kapsamında işletmenin değer yaratma sürecinin açık ve net bir şekilde paydaşlara sunulmasını kapsamaktadır. Bir işletme tarafından zaman içerisinde yaratılan değerler, işletme faaliyetleri ve çıktıları tarafından sermaye öğeleri üzerinde yaratılan artışlar, azalışlar veya dönüşümlerle kendini göstermektedir (IIRC, 2013: 10). İşletmeler tarafından yaratılan tüm değerlerin finansal olarak tespit edilmesi oldukça karmaşıktır. Çünkü işletmenin maddi varlıklarının yanı sıra maddi olmayan varlıklarının ve tüm dışsallıklarının değerinin de hesaplanması gerekmektedir. Pozitif dışsallık olarak adlandırılan olumlu etkiler; işletmelerin atık yönetimi ile suları temizlemesi, yerel küçük işletmelere çeşitli şekillerde yardımcı olarak gelişmelerinin sağlanması vb. faaliyetleri kapsamaktadır. İşletme faaliyetlerinin sebep olduğu olumsuz etkiler ise negatif dışsallık olarak anılmaktadır ve faaliyetler sırasında kirletilen çevre buna en

iyi örneklerden biridir. Sorumluluklarını bilerek çaba sarf eden işletmelerin sadece ekonomik değer yaratması yeterli değildir. Bunun yanı sıra faaliyetleri sırasında oluşan negatif dışsallıkları en aza indirmeleri gerekmektedir (Hahn ve Scheermesser, 2006: 2). Kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla işletmeler kısa vadeli kazanç elde etmekten çok uzun vadeli hedefler üzerinde odaklanmalıdırlar (Dyllick ve Hockerts, 2002: 132). İşletmelerin üretim süreçlerinin çevreye verdikleri zararı yok etmek amacıyla katlandıkları maliyetler, kısa vadede işletmeler için kârlılığı azaltan bir unsur gibi gözüktense de uzun vadede kazanç getirmekte ve işletmenin sürekliliğini sağlamaktadır. Dolayısıyla entegre raporların; tüm dışsallıkları ve maddi olmayan varlıkları tanımlaması ve bunların işletmenin uzun vadeli değer yaratma kapasitesine nasıl bir etkisinin olduğunun hesaplanması gerekmektedir. (Aras ve Sarıoğlu, 2015: 52-53).

İşletmelerin sürdürülebilirliğini finansal verilerle destekleyerek açıklayan entegre raporlama sistemi, yöneticilerin sürdürülebilirlik çabalarını arttırarak uzun vadeli değer yaratmaya odaklanan stratejiler ve iş modelleri geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Entegre raporlama aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya yönelik beklentileri her geçen gün artan dış paydaşlarla etkin bir şekilde iletişim kurma aracıdır (James, 2013: 18). Entegre raporlamanın küresel çapta yaygınlaşması sadece işletmeler açısından değil tüm toplumlar açısından faydalı olup sürdürülebilirlik temelinde faaliyetlerini gerçekleştiren işletmeler sayesinde daha sağlıklı, istikrarlı ve refah düzeyi yüksek bir dünya oluşumu beklenmektedir (Krzus, 2012: 64).

4. ENTEGRE RAPORLARDA SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Çağımızın en temel problemlerinden biri kaynakların hızla tükeniyor olmasıdır. Doğal kaynakların savurgan kullanılması nedeni ile tahrip edilen çevrenin ve sosyal koşulların korunması sürdürülebilir kalkınma için çözüm olarak görülmektedir. Ekonomik büyüme ve gelişmeyi yönlendirebilmek için ekonomik ve ekolojik prensipleri bir araya getiren sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel sistemlerin esnekliği korunarak, sürdürülebilir bir zaman diliminde gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânlarını tehlikeye sokmadan, bugünkü kuşakların kendi arzularını gerçekleştirmelerini sağlayacak bir dizi fırsatın yaratılması olarak tanımlanmaktadır (Islam vd., 2003: 152). Günümüzde paydaşların beklentileri doğrultusunda işletmeler “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” doğrultusunda stratejik planlarını oluşturmakta ve kurumsal raporlarını hazırlamaktadır.

Paydaşların bilgi ihtiyaçlarının karşılanması ve kurumsal değişimi daha sürdürülebilir sonuçlara doğru yönlendirmek amacıyla hazırlanan entegre raporlar aracılığıyla kurumsal sosyal sorumluluk konusunda işletme içi farkındalık düzeyinin yükseltilmesi ve işletmenin ekonomik, sosyal ve çevresel faaliyetlerine ilişkin düzenli ve şeffaf raporlamanın sağlanması sayesinde işletmeye duyulan güven ve dolayısıyla kurumsal itibar artmaktadır (Stubbs ve Higgins, 2014: 1074).

IIRC tarafından hazırlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi 'ne göre işletmeler tarafından hazırlanan bir entegre raporun mutlaka bazı kılavuz ilkelerini ve içerik öğelerini kapsamaması gerekmektedir. Çerçeve entegre raporlamaya ilişkin net bir şablon sunmak yerine işletmelere esneklik sağlamak açısından kılavuz ilkeleri ve içerik öğeleri ortaya koyarak, kural bazlı değil prensip bazlı bir yaklaşım benimsemektedir. Bir entegre

rapor birbirlerine temelden bağı olan ve birbirlerini karşılıklı olarak dışlamayan sekiz içerik ögesini kapsamaktadır. Bunlar kurumsal genel görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, iş modeli, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı, performans, genel görünüş ve sunumun temelidir (IIRC, 2013: 5; Aras ve Sarioğlu, 2015: 60-64).

Söz konusu içerik ögeleri ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğin entegrasyonu ile oluşturulmalıdır (Stacchezzini vd., 2016: 103). Literatürde yer alan pek çok çalışma da bu doğrultuda tüm sürdürülebilirlik ögelerinin birlikte ve bir bütün olarak açıklanması gerektiğini vurgulamaktadır (Daub, 2007; Roca ve Searcy, 2012; Lodhia ve Martin, 2014). Ancak yapılan çalışmaların bazıları da söz konusu entegrasyonun çok da başarılı uygulanmadığını tespit etmiştir (Stacchezzini vd., 2016; Ahmed Haji ve Anifowose, 2017).

Literatürde yer alan çalışmaların birçoğu entegre raporlarda yer alan sürdürülebilirlik açıklamalarının yeterliliğine yönelik olup çalışmaların çoğunda sürdürülebilirlik açıklamalarının yıllar itibarıyla artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Solomon ve Maroun, 2012; Carels vd., 2013, Gençoğlu ve Aytac, 2016; Ahmed Haji ve Anifowose, 2017; Herbert, 2018; Herbert ve Graham, 2019). Bu artış özellikle çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konularında görülmüştür. Benzer şekilde Stacchezzini vd. (2016) endüstri tipinin entegre raporlardaki sürdürülebilirlik açıklamalarını nasıl etkilediğini belirlemek için hazırladıkları çalışmada sürdürülebilirlik açıklamalarının yeterli olmadığını ve özellikle sosyal veya çevresel alanlardaki performansın düşük olması sebebiyle tam olarak açıklanmadığını belirlemişlerdir. Benzer şekilde Anria S. van Zyl (2013) çalışmasında entegre rapor düzenleyen işletmelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerine ilişkin açıklamalarını incelemiş ve henüz yeni uygulanmaya başlandığı için açıklamaların yetersiz olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Literatürde yer alan çalışmaların bir bölümü de entegre raporlarda yer alan sürdürülebilirlik açıklamalarını etkileyen faktörlere odaklanmıştır (Roberts, 1992; Adams, 2002; Marimon vd., 2012; Anria S. van Zyl, 2013; Maubane vd., 2014; Frias-Aceituno vd., 2014; Wuttichindanon, 2017). Bu çalışmalarda işletmenin yer aldığı sektörün, işletmenin büyüklüğünün ve işletmenin faaliyet süresinin sürdürülebilirliğe ilişkin bilgilerin kapsam ve kalitesini etkilediği belirlenmiştir.

Sosyal sürdürülebilirlik, üç sürdürülebilirlik boyutunun kavramsal olarak en az geliştirilmiş olanıdır (Cuthill, 2010: 363). İşletmeler daha çok sosyal sürdürülebilirliği hayırseverlik faaliyeti olarak görmektedir. Ayrıca tam olarak etkilerinin ölçülmesi de zordur. Dolayısıyla entegre raporlarda sosyal sürdürülebilirlik vurgusuna ilişkin olarak yapılan çalışmalar da kısıtlıdır. Anria S. van Zyl (2013) çalışmasında sosyal sürdürülebilirliğe ilişkin açıklamaların çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin açıklamalara nazaran daha kısıtlı kaldığını vurgulayarak raporlarda özellikle fırsat eşitliği, ayrımcılığın engellenmesi, insan sağlığı, insan hakları, çocuk işçiliği, zorla ve zorunlu çalıştırma konularına mutlaka yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Herbert (2018) çalışmasında ise sosyal sürdürülebilirlikle ilgili alt kategorileri değerlendirmiş en fazla çalışan emeklerine yönelik uygulamalara ilişkin açıklamaların olduğunu, insan hakları ve sağlık konularındaki açıklamaların ise daha kısıtlı kaldığını tespit etmiştir.

5. TÜRKİYE’DE DÜZENLENEN ENTEGRE RAPORLARIN SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

5.1. Araştırma Tasarımı

Sosyal sürdürülebilirlikle ilgili oldukça fazla çalışma olmasına rağmen kurumların entegre raporları üzerinde sosyal sürdürülebilirliğin boyutlarını inceleyen sınırlı sayıda çalışma söz konusudur (Solomon ve Maroun, 2012; Carels vd., 2013, Ahmed Haji ve Anifowose, 2017). Araştırmada organizasyonların finansal ve finansal olmayan bilgilerini bir araya getiren bir iletişim aracı olarak kabul edilen entegre raporların incelenmesinin temel sebebi sosyal sürdürülebilirliğin tüm boyutlarıyla ilgili bilgi toplayabilmenin diğer raporlara göre daha mümkün olmasıdır. Bu çalışmanın temel amacı entegre raporlarda sosyal sürdürülebilirlik boyutuna ne ölçüde yer verildiğinin ile ülkemizde entegre rapor düzenleyen kurumsal işletmelerin daha çok sosyal sürdürülebilirliğin hangi alt boyutlarına ilişkin faaliyetlerini yürüttüğünün tespit edilebilmesidir. Çalışmada sosyal sürdürülebilirliğe ilişkin kavramsal çerçevenin daha anlaşılır olması sağlamak amacıyla araştırmacılara tümevarımsal ve tümdengelimli akıl yürütme arasında bir denge oluşturabilecek kavramsal teori oluşturmaya yardımcı olabilecek, birbiriyle ilişkili test edilebilir hipotezler içeren önermeler sunulmaktadır. Meredith'e (1993) göre, böyle bir teoriyi oluşturmayı başarmak için kullanılan metodoloji, birçok çalışmanın entegrasyonundan, ortak unsurların özetlenmesinden, farklılıkların karşılaştırılmasından ve belirli tahminlerin geliştirilmesinden oluşur. Ayrıca, mevcut teoriyi mantıksal çıkarımla bütünleştirmek, kavramsal çerçevenin önermelerini ortaya çıkarabilir. Bu amaçla Türkiye’de entegre rapor yayınlayan kurumların raporları nitel bir araştırma yöntemi olan içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Türkiye’de sosyal sürdürülebilirliğin yayılımını anlayabilmek ve yıllara göre karşılaştırma yapabilmek amacıyla öncelikle düzenli olarak entegre rapor hazırlayan işletme ve kurumlar tespit edilmiştir. Analizden daha verimli sonuç elde edebilmek amacıyla entegre raporların nispeten daha yoğun yayınlandığı ve en makul veri setinin elde edilebildiği son üç yıl tercih edilmiştir. Tablo 1’de son üç yılda düzenli olarak entegre raporlarını ilan eden işletme ve kurumların listesi oluşturulmuş ve ağırlıklı olarak finans sektöründe entegre raporların düzenlenmesi sebebiyle işletmeler finans sektörü ve diğer sektörler şeklinde sınıflandırılmıştır. Analiz için 2019, 2020 ve 2021 yılları arasında kesintisiz entegre rapor yayınlayan 13 işletme ve kurum tespit edilmiş ve bu 13 işletme ve kuruma ait 39 entegre rapor incelenmiştir.

Tablo 1. Son 3 Yılda Düzenli Olarak Entegre Rapor Yayınlayan İşletme ve Kurumlar

Finans Sektörü	Diğer Sektörler
Borsa İstanbul A.Ş. Türkiye Vakıflar Bankası A.Ş. T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Türkiye Garanti Bankası A.Ş. Türkiye İş Bankası A.Ş. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	ÇİMSA Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş. Nuh Çimento Sanayi A.Ş. Aksa Akıllık Kimya Sanayii A.Ş. OYAK’ın Maden Metalürji Şirketleri Denge Bağımsız Denetim Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş. (Mazars Denge) Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı

5.2. İçerik Analizi

13 işletme ve kuruma ait 39 entegre rapor pdf olarak indirilip MAXQDA programı kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Analizde toplam 11525 sayfa sayısı incelenmiştir. Her belge ortalama 295 sayfa olup en az sayfa sayısına ait belge Mazars dengeye (72 sayfa), en fazla sayfa sayısına ait belge ise Yapı Kredi bankasına (619 sayfa) aittir. İçerik analizi, metinlerden kullanım bağlamlarına ilişkin tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapan bir araştırma tekniği olarak tanımlanmaktadır (Krippendorff, 2004: 13). Belirli iletişimler hakkında yeni araştırma kanıtları oluşturmak için en yaygın kullanılan araştırma araçlarından biridir ve bu bağlamda bu kadar çok içerik sayfasını incelemek için en uygun metodolojidir (Mani vd., 2018: 152). Spesifik olarak, kurumsal, sosyal, etik ve çevresel raporlamada ampirik olarak geçerli olan muhasebe ve muhasebe dışı bilgilerin açıklanmasını araştırmak için uygun bir yaklaşımdır (Mauro vd., 2020: 2). Rapor olarak yazılı belgeler, içerik analizine uygun ve en belirgin veri kaynakları arasındadır. Bu tekniği kullanarak yazılı resmi belgelerdeki bilgileri analiz edip, entelektüel sermayenin (Low vd., 2015; Sangiorgi ve Siboni, 2017) ve sürdürülebilirliğin (Sassen ve Azizi, 2018; Siboni vd., 2013) yayılımını araştıran çalışmalar mevcuttur.

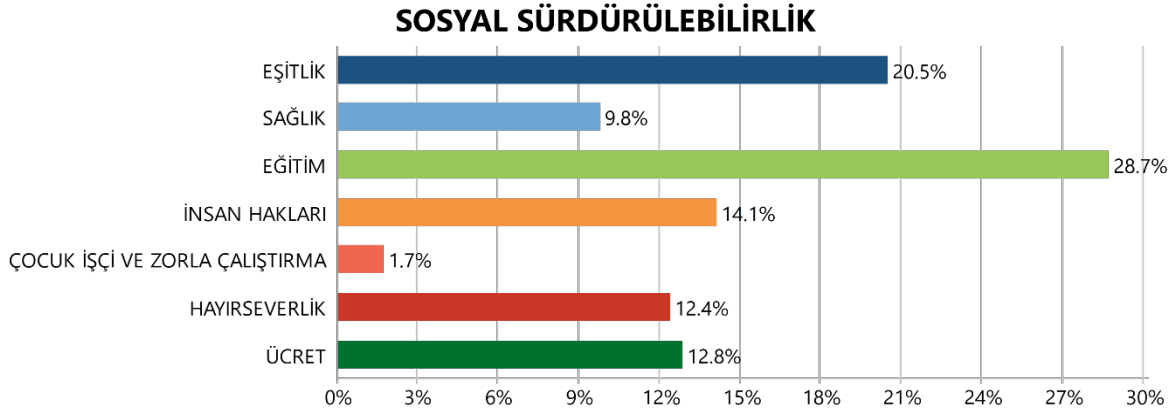
Literatürde sosyal sürdürülebilirliğin kapsamını belirlemek için farklı boyutlar kullanılmıştır. Bu çalışmada içerik analizi öncesinde yapılan literatür taramasıyla birlikte en yaygın kullanılan alt boyutlar belirlenmiş ve Tablo 2’de bu boyutları gösteren bir taksonomi geliştirilmiştir. Bu taksonomiden yararlanarak bireysel ve anahtar kelime kombinasyonları üzerinde bir dizi metin arama sorgusu oluşturulmuştur. Belirlenen anahtar kelimelerin yardımıyla bir otomatik kodlama işlevi gerçekleştirilmiştir. Kodlama işleminin geçerlilik endişesini gidermek için, iki ayrı araştırmacı tarafından gizli kodlama yapılarak belirli temalar üzerinde anlaşmazlık olduğunda, fikir birliğine varılmıştır. Neuman (2000), gizli bir kodlama yönteminin metindeki altta yatan örtük anlamı belirlemeye yardımcı olduğunu savunur. Bu bağlamda bu çalışmada kullanılan ikincil gizli kodlama işlemi, kelimelerin temalarla mantıksal bağlantısını sağlamakta ve görünüş geçerliliğini güçlendirmektedir.

Tablo 2. Literatür Aracılığıyla Tanımlanan Sosyal Sürdürülebilirlik Alt Boyutları

Sosyal Sürdürülebilirlik Boyutları	Literatür Araştırması
Eşitlik	(Baskaran et al., 2012; Hutchins & Sutherland, 2008; Kolk et al., 2012; Öztürk & Özçelik, 2014; Winter & Lasch, 2016)
Sağlık	(de Brito et al., 2008; Govindan et al., 2013; Hutchins & Sutherland, 2008; Öztürk & Özçelik, 2014; Winter & Lasch, 2016)
Eğitim	(de Brito et al., 2008; Dou & Sarkis, 2010; Govindan et al., 2013; Kolk et al., 2012; Mani et al., 2018; Nevado-Peña et al., 2015)
İnsan Hakları	(Anisul Hug et al., 2014; Bai & Sarkis, 2010; Baskaran et al., 2012; Carter & Jennings, 2004)
Çocuk İşçi ve Zorla Çalıştırma	(Anisul Hug et al., 2014; Baskaran et al., 2012; Mani et al., 2018; Winter & Lasch, 2016)
Hayırsızlık	(Carter & Jennings, 2004; Govindan et al., 2013; Hutchins & Sutherland, 2008)
Ücret	(Anisul Hug et al., 2014; Baskaran et al., 2012; Dou & Sarkis, 2010; Govindan et al., 2013)

Literatür aracılığıyla belirlenen alanlar araştırmada sosyal sürdürülebilirliğin alt boyutları olarak ele alınmıştır. Listede oluşturulan her bir alt boyut için belirlenen kodlamalar sonucunda her boyut için tüm entegre raporlar içerik analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda raporlarda kullanılan alt boyutların dağılımı Grafik 1’ de verilmiştir

Grafik 1. Türkiye’de Son 3 Yılda Düzenlenen Entegre Raporların Sosyal Sürdürülebilirliğin Alt Boyutları Açısından Analizi

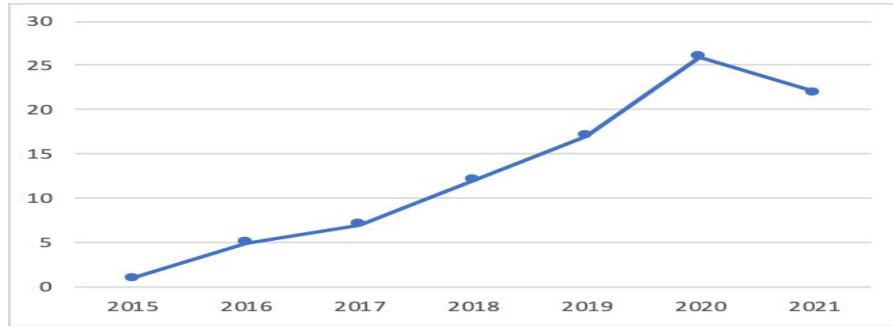

Analize tabi tutulan kodlamalar, hassasiyetle kontrol edilerek sosyal sürdürülebilirlik bağlamı dışında kullanıldığı tespit edilenlerin analiz dışında bırakıldığı uzun bir kontrol aşamasından geçirilmiştir. Örneğin entegre raporlar aynı zamanda finansal verileri de içerdiğinden finansal tablolarında yer alan kelimeler özenle tespit edilmiş ve analiz dışı bırakılmıştır (finansal tablo dipnotlarında yapılan açıklamardan ilgili olanlar analiz kapsamında değerlendirilmiştir).

İçerik analizine tabi tutulan işletme ve kurumların sosyal sürdürülebilirlik konularına yapmış oldukları vurgular açısından eğitim boyutuna yapılan vurgunun diğerlerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir (%28.7). Eğitim boyutuna ait kodların tüm kodlar içerisinde en yüksek orana sahip olması sosyal sürdürülebilirlik kavramının en temel vurgusunun insan üzerine olduğu düşünüldüğünde beklenen bir durumdur. Kurumların kendi çalışanlarına yapabileceği en faydalı yatırımın eğitim olduğu bilinen bir gerçektir. Eğitim faaliyetleri işletme çalışanlarıyla kısıtlı da değildir, işletmelerin eğitim kurumlarına verdikleri destekler de bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu sonuç kurumların eğitim konusunda yaptıkları çalışmaların sosyal sürdürülebilirlik açısından en etkili boyutu olduğunu göstermektedir. İçerik analizi sonuçlarına göre sosyal sürdürülebilirliğin eşitlik boyutu en fazla vurgulanan ikinci boyuttur (%20.5). Eşitlik vurgusunun sosyal sürdürülebilirliğin temel boyutları arasında olması ve kurumların sürdürülebilirlik raporlarında eşitlik vurgusuna son yıllarda çok daha fazla önem vermesi de esasen beklenen bir durumdur. Çünkü sürdürülebilir kalkınma hedefleri özellikle cinsiyet ve fırsat eşitliğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte pek çok sivil toplum kuruluşları, sosyal medya ve dolayısıyla tüm toplum bu konuya hassasiyetle yaklaşmaktadır. Grafikte dikkat çeken bir başka boyut ise çocuk işçi ve zorla çalıştırma boyutudur. Söz konusu boyutta kurumların çocuk işçi çalıştırmayla mücadele ve zorla çalıştırmayı engelleme kapsamında yapmış oldukları projeler yer almaktadır. Sosyal sorumluluğun diğer boyutlarına göre daha az kapsayıcı olmasından dolayı bu boyuta ait kodlamaların tekrar sayısı çok daha düşük olmuştur.

Entegre raporlama hem dünyada hem de Türkiye’de henüz yeni bir olgu ve raporlama biçimi olduğu için raporlama yapan kurum sayısı her geçen yıl artmaktadır. Grafik 2’de görüldüğü üzere 2015 yılından 2020 yılına kadar entegre rapor yapan kurum sayısı düzenli olarak artmıştır. 2021 yılında bir miktar düşüş olmasının nedeni araştırmanın yapıldığı tarih itibarıyla bazı kurumların 2021 yılına ait entegre raporlarını henüz yayınlamamış olmasıdır. Bazı kurumlar bir önceki yıla ait raporları yılın son çeyreğinde yayınlatabilmektedirler. Örneğin Türkiye’de 2015 yılında entegre raporlamayı yayımlayan ilk kurum olan Argüden Yönetişim Akademisi aynı zamanda kâr amacı gütmeyen kuruluşlar arasında Entegre Rapor hazırlayan dünyadaki ilk 10 kurum arasında yer almayı başarmıştır (Argüden Yönetişim, 2020: 5). Ancak buna rağmen 2021 yılı entegre raporu henüz yayımlanmadığı için analiz dışı tutulmuştur.

Grafik 2. Türkiye’de Entegre Rapor Yayımlayan İşletme ve Kurumların Yıllara Göre Dağılımı

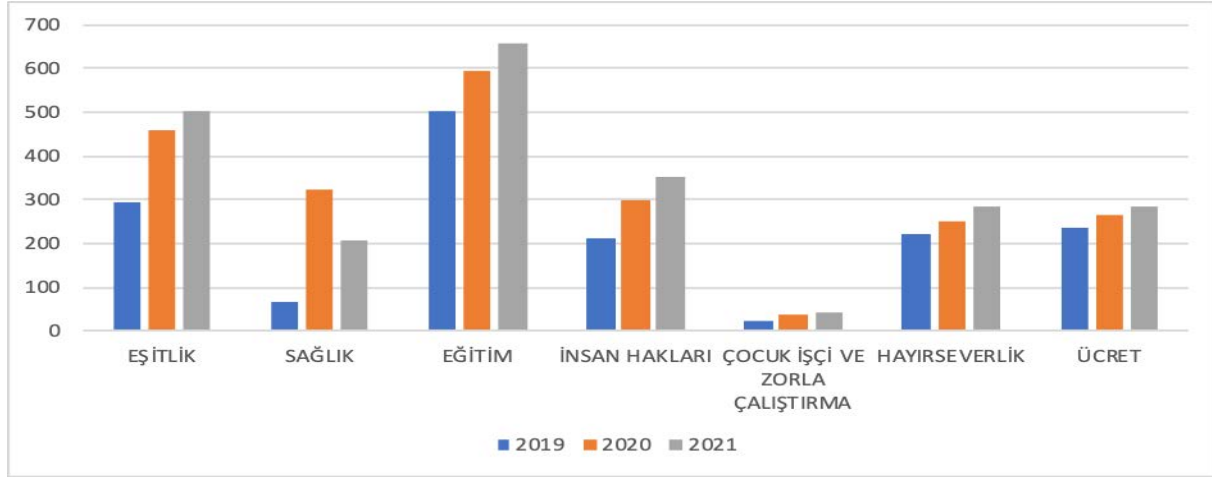
2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	5	7	12	17	26	22

Entegre raporlarda sosyal sürdürülebilirliğin boyutlarının yıllar içerisinde nasıl farklılık gösterdiğini anlayabilmek için içerik analizi yıl bazlı olarak tekrarlanmıştır. Böylece entegre raporlar içerisinde sosyal sürdürülebilirliğe ayrılan yerin miktar olarak değişimini görmek hem de sosyal sürdürülebilirliğin boyutlarına ayrılan yerin yıllar içerisindeki değişimini görmek mümkündür.

Grafik 3 incelendiğinde sosyal sürdürülebilirliğin sağlık boyutu hariç tüm alt boyutlarının yıllar içerisindeki değişimleri benzer bir şekilde artış göstermektedir. Bu durum firmaların her geçen yıl entegre raporlar içerisinde sosyal sürdürülebilirliğe daha fazla yer verdiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Sağlık boyutunun 2019 yılına kıyasla 2020 yılında dramatik bir yükseliş göstermesi ve 2021 yılında tekrar düşüş göstermesi 2020 yılına özgü bir olayın gerçekleşmiş olduğunun işaretidir. 2020 yılının başında Çin’de ortaya çıkan ve tüm dünyayı saran Covid-19 virüsünün neden olduğu pandemi tüm işletme ve kurumların gündemlerini değiştirmiş ve bu durum kaçınılmaz olarak entegre raporlara da yansımıştır. 2020 yılı raporları incelendiğinde Covid-19’la mücadele kapsamında kurumların almış oldukları önemler entegre raporlara aktarılmıştır. Bu durum dolayısıyla sosyal sürdürülebilirliğin sağlık boyutunda beklenmeyen bir artışa neden olmuştur. 2021 yılındaki raporlarda ise pandeminin etkisinin azalmasıyla birlikte entegre raporlarda bir önceki yıla göre sağlık boyutuna yapılan vurgu azalmıştır. Çalışmanın bu noktasında sağlık boyutunda pandeminin etkisini daha iyi anlamak için tüm boyutlar için belirlenmiş olan kodlar dışında

sadece “pandemi” kelimesi entegre raporlar içerisinde yıl bazlı olarak analize tabi tutulmuştur. 2019 yılına ait raporlarda sadece 5 kez tekrarlanan pandemi kelimesi 2020 yılında 811, 2021 yılında ise 506 kez tekrarlanmıştır. Bu durum Tablo 3’deki sağlık boyutu grafiğine benzer bir görüntü oluşturmuştur.

Grafik 3. Entegre Raporlarda Sosyal Sürdürülebilirlik Boyutlarının 2019-2021 Yılları Arasındaki İçerik Analizi

Türkiye’de 2019-2021 tarihleri arasında karşılaştırma yapılabilmesi adına düzenli entegre rapor hazırlayan 13 işletmenin raporları sosyal sürdürülebilirlik kapsamında incelendiğinde en fazla eğitim faaliyetlerinin vurgulandığı görülmektedir.

Tablo 3. Eğitim Boyutunda İçerik Analizi (2019-2021)

<i>Kodlamalar</i>	<i>Tekrar Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>
Eğitim programı	314	17,89
Burs	100	5,70
Staj	139	7,92
Okul	424	24,16
Öğrenci	490	27,92
Okuryazar	222	12,65
Oryantasyon	66	3,76
TOPLAM	1755	100,00

Tablodan da görüldüğü gibi eğitim faaliyetlerine önem veren işletmeler bu faaliyetlerini daha çok iç paydaşlara verilen eğitimler ile gerçekleştirmektedir. İşletmelerin çalışanlarına yaptıkları yatırımlar entelektüel sermaye şeklinde geri döndüğünden uzun vadede işletmeye önemli fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte öğrencilere sunulan eğitim ve staj imkanları da entegre raporlarda önemli bir yere sahiptir. Özellikle Covid- 19 sonrası online eğitimin yaygınlaşması sebebiyle daha fazla öğrenciye eğitim imkânı sunma fırsatı bulunmuş ve eğitim faaliyetleri giderek hız kazanmıştır. Ayrıca bu raporlarda öğrencilere verilen burslar ve eğitim kurumlarına yapılan yardımlar da açıklanmıştır.

Tablo 4. Eşitlik Boyutunda İçerik Analizi (2019-2021)

<i>Kodlamalar</i>	<i>Tekrar Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>
Eşitlik	136	10,86
Cinsiyet eşitliği	457	36,50
Fırsat eşitliği	462	36,90
Kadın girişimci	197	15,73
TOPLAM	1252	100,00

Araştırmaya konu olan entegre raporlar incelendiğinde sosyal sürdürülebilirliğe ilişkin bir diğer önemli alt boyutun eşitlik boyutu olduğunu görmekteyiz. Tablo 4’den de görüleceği üzere sosyal sürdürülebilirliğin eşitlik boyutunda işletmeler en fazla fırsat eşitliği ve cinsiyet eşitliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun en temel sebeplerinden biri literatürde cam tavan olarak adlandırılan ve kadınların iş yaşamında yükselmelerine engel olan yazılı olmayan sınırlamalardır. Cam tavan güç mesafesinin yüksek olduğu ülkelerde daha fazla görülmektedir. Güç mesafesi, bir toplumdaki güç dağılımının eşit olup olmadığı ile ilgili olup güç mesafesi azaldıkça toplumdaki fırsat eşitliği de daha fazla artmaktadır (Can vd. 2018: 52). Ne yazık ki ülkemiz de güç mesafesi yüksek bir toplumdur ve kadınlar hala çalışma yaşamında fırsat eşitliğine tam anlamıyla sahip değildir. Yapılan pek çok araştırma da bu görüşü desteklemektedir. Örneğin Ekonomist Dergisi (2022) tarafından düzenli olarak 29 OECD ülkesi arasında oluşturulan cam tavan endeksi incelendiğinde Türkiye’nin 2016-2021 yılları arasında 27. sıradaki yerini koruduğu görülmektedir. Ancak gerek sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi gerekse özellikle kurumsal yönetim ve sürdürülebilirlik endekslerinde kadın çalışan ve yönetici sayılarının önem arz etmesi sebebiyle işletmeler entegre raporlarında cinsiyet ve buna bağlı fırsat eşitliğini vurgulamaktadırlar.

Tablo 5. İnsan Hakları Boyutunda İçerik Analizi (2019-2021)

<i>Kodlamalar</i>	<i>Tekrar Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>
Engelli	351	40,67
Özgürlük	153	17,73
Zorla çalıştırma	27	3,13
Çalışan hakları	179	20,74
İnsan hakları	153	17,73
TOPLAM	863	100,00

İncelenen entegre raporlarda üçüncü sırada yer alan sosyal sürdürülebilirlik alt boyutu ise insan haklarıdır. Eşitlik boyutuyla da esasen bağlantılı olan insan hakları boyutunda sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda en fazla engelli konusuna değinilmiştir. Gerek engelli çalışanlara sağlanan olanak ve fırsatların gerekse işletmenin dış paydaşları olan tüm engelliler için sunduğu hizmetlerin yine entegre raporlarda önem arz eden konular arasında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerin oluşturmaları gereken “Kurumsal İnsan Hakları ve Çalışan Hakları Politikaları”nı sürdürülebilirlik ilkelerine uyum raporlarında beyan etmeleri gerekmektedir. Entegre rapor hazırlayan tüm işletmeler raporlarında söz konusu politikalarını açıklamışlardır.

Tablo 6. Ücret Boyutunda İçerik Analizi (2019-2021)

<i>Kodlamalar</i>	<i>Tekrar Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>
Maaş	203	25,89
İkramiye	87	11,10
Yabancı dil tazminatı	4	0,51
Emeklilik hakları	41	5,23
Kıdem tazminatı	449	57,27
TOPLAM	784	100,00

Sosyal sürdürülebilirlik açısından eşit işe eşit ücret politikası önem arz etmektedir. Dolayısıyla işletmelerin entegre raporlarında ücret, prim vb. konularda politika ve ilkelerini açıkladıkları görülmüştür. Bununla birlikte günümüzde özellikle çalışanlar açısından oldukça önem arz eden konulardan biri de kıdem tazminatlarıdır. Pek çok işletme kıdem tazminatlarının hesaplanması ve muhasebeleştirilmesi konusunda sorunlar yaşamaktadır. Kıdem tazminatı hesaplamasında kullanılan başlıca tahminler kişilerin kendi isteği ile işten ayrılma olasılığı ve iskonto faktörüdür. İşletmeler kıdem tazminatı hesaplamasında kullanılan iskonto ve olasılık oranlarını ve etkilerini finansal tablo dipnotlarında açıklamaktadırlar.

Tablo 7. Hayırseverlik Boyutunda İçerik Analizi (2019-2021)

<i>Kodlamalar</i>	<i>Tekrar Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>
Sağlık yardımı (1)	16	2,11
Burs (1)	100	13,21
Hibe	18	2,38
Sosyal yardım	57	7,53
Bağış	566	74,77
TOPLAM	757	100,00

Hayırseverlik boyutunda ele alınan bazı alt boyutlar diğer boyutlarla da çakışmaktadır. Örneğin öğrencilere verilen burslar hem eğitim hem de hayırseverlik boyutunda ele alınırken benzer şekilde sağlık yardımları da hem sağlık hem de bu boyut altına ele alınmaktadır. Hayırseverlik kapsamında ilk akla gelen bağış ve yardımlardır. Bağış ve yardımlar gerek işletmenin finansal tablolarında gerekse sosyal sorumluluk projeleri kapsamında yer almaktadır. İşletmeler bağış ve yardım politikalarını belirleyerek kurumsal itibarlarını yükseltirken aynı zamanda kurumlar vergisi matrahından yapılan indirim ile finansal açıdan avantaj elde etmektedirler.

Tablo 8. Sağlık Boyutunda İçerik Analizi (2019-2021)

<i>Kodlamalar</i>	<i>Tekrar Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>
Sağlık hizmetleri	19	3,19
Beslenme	17	2,85
COVID-19 salgını	304	51,01
Sağlık yardımı	16	2,68
Sağlık alanı	7	1,17
Fiziksel/zihinsel sağlık	22	3,69
Sağlıklı yaşam	19	3,19
Sağlık sektörü	7	1,17

Sağlık sigortası	77	12,92
Meslek hastalıkları	15	2,52
İçme suyu	21	3,52
Ölüm oranı	9	1,51
Hijyen	63	10,57
TOPLAM	596	100,00

Sosyal sürdürülebilirliğin sağlık boyutu raporlarda nispeten daha az yer kaplamaktadır. Hatta toplam rakamın yükselmesindeki en temel sebep tüm hayatı etkileyen Covid – 19 salgınıdır. 2019 yılı entegre raporları incelendiğinde sağlık boyutunda kullanılan ifadelere sadece 68 kez yer verildiği tespit edilirken bu rakam 2020 yılında 321'e çıkmıştır. Gerek sosyal gerekse ekonomik açıdan tüm toplumu etkileyen bu salgının etkisinin entegre raporlara da yansması beklenen bir sonuçtur. 2021 yılındaki entegre raporlarda ise yine beklendiği üzere sağlık boyutuna ilişkin 207 ifade kullanılmış ve bir önceki yıla göre azalış tespit edilmiştir. Bunun en temel sebebi de Covid 19 aşısının bulunması ve salgının nispeten kontrol altına alınması ile işletmelerin bu konudaki çalışmalarının ve önlemlerinin kısmen azalmaya başlamasıdır.

Tablo 9. Çocuk İşçi ve Zorla Çalıştırma Boyutunda İçerik Analizi (2019-2021)

<i>Kodlamalar</i>	<i>Tekrar Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>
Zorla çalıştırma	26	25,24
Çocuk işçi	77	74,76
TOPLAM	103	100,00

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda işletmelerin zorla çalıştırmayı yok etmek, modern köleliği ve insan ticaretini ortadan kaldırmak ve çocukların askere alınmaları dâhil çocuk işçiliğinin en kötü türlerinin yasaklanmasını ve engellenmesini güvence altına almak için acil ve etkili önlemler alınması ve çocuk işçiliğinin her türünün sona erdirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla entegre raporlarda benzeri faaliyetlere de yer verilmelidir. Ülkemizde halihazırda entegre rapor hazırlayan işletmeler kurumsal işletmeler oldukları için bu konuda her birinin düzenleme ve politikaları bulunmaktadır.

6. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de düzenli entegre rapor yayınlayan işletme ve kurumların tespit edilerek raporlarında sosyal sürdürülebilirlik kavramına ne kadar yer verdiklerini belirlemek ve sosyal sürdürülebilirliğe verdikleri önemi yorumlayabilmektir. Bu yorumlama söz konusu işletme ve kurumların hangi sosyal sürdürülebilirlik alt boyutlarına ne kadar vurgu yaptıklarını tasnifleyerek yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ana araştırma alanlarını ve anahtar kelimeleri kategorize etmek için önce sosyal sürdürülebilirlik literatürü gözden geçirilmiştir. Araştırmada yıllara göre karşılaştırma yapabilmek amacıyla düzenli olarak entegre rapor yayımlayan kurumlar tercih edilmiştir. Analizde her yıl entegre rapor yayınlayan işletme ve kurumların raporlarını analiz edebilmek amacıyla 2019, 2020 ve 2021 yılları arasında kesintisiz entegre rapor yayınlayan 13 işletme ve kurum tespit edilmiş ve bu 13 işletme ve kuruma ait 39 entegre rapor incelenmiştir.

Ampirik analize dayanarak, Türk işletme ve kurumlar tarafından yayınlanan 39 entegre rapor literatür aracılığıyla belirlenen araştırma alanlarına göre sınıflandırılmıştır. İki adımda gerçekleştirilen içerik analizi sürecinde ilk olarak, eşitlik, sağlık, eğitim, insan hakları, çocuk işçi ve zorla çalıştırma uygulamaları, hayırseverlik ve ücret gibi işletmelerle ilgili farklı sosyal sorunlar literatürle desteklenerek belirlenmiştir. İkinci adımda belirlenen her bir alt boyut için anahtar kelimeler oluşturulup içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda işletme ve kurumların entegre raporlarında sosyal sürdürülebilirliğin tüm boyutlarına vurgu yaptıkları görülmüştür. Ancak bazı boyutlara yapılan vurgu çok yüksek olduğu halde, bazı boyutlara yapılan vurgunun ise çok daha az olduğu tespit edilmiştir.

İçerik analizi sonucunda işletmelerin ve kurumların entegre raporlarında sosyal sürdürülebilirlik boyutuna ayırdıkları alanın her geçen yıl arttığı tespit edilmiştir. İşletme ve kurumların hayatta kalabilmeleri için uzun vadede çevrelerinin, ekonominin ve sosyal hayatın sürdürülebilirliği esastır. Bu bağlamda işletmeler sürdürülebilirliğin önemini özellikle ekolojik kirliliğin dünyanın dengesini bozmaya başladığının tüm dünyada yüksek sesle konuşulmasıyla 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren farkına varmışlardır. Günümüzde bu farkındalık artarak devam etmektedir. Şüphesiz bu farkındalığın artmasında globalleşen dünyada baskı unsurlarının artmasının da etkisi bulunmaktadır. İşletmelerde alınan kararların üzerinde etkisinin büyük olduğu bilinen dışsal paydaşların sosyal sürdürülebilirlik hakkındaki görüşlerinin etkisi de oldukça önemlidir. Paydaş bakış açısı (stakeholder perspective), paydaşların sürdürülebilirlikle ilgili konularda artan farkındalığının, bir kuruluşun sosyal ve çevresel uygulamaları hakkında gerekli bilgileri sağlamak için sürdürülebilirlikle ilgili çabalarını yayınladıkları raporlarda belirtmeleri için firmalar üzerinde baskı uyguladığına dikkat çekmiştir. Bu perspektifte işletme ve kurumların sosyal sürdürülebilirlik konusunda farkındalıklarının ve ilgilerinin arttığını söylemek mümkündür.

Sosyal sürdürülebilirlik alt boyutlarına göre incelendiğinde ise işletmelerin ve kurumların entegre raporlarında en çok vurguladıkları sosyal sürdürülebilirlik alt boyutunun eğitim olduğu belirlenmiştir. Sosyal sürdürülebilirlik vurgusunun odak noktası daima insan olmuştur. İşletmelerin ve kurumların yaşayan bir organizma olmasının temel kaynağı insanlardır. Bu sebeple işletme ve kurumlar yatırımlarının önemli bir kısmını kendi çalışanları başta olmak üzere insana yapmaktadırlar. Sosyal sürdürülebilirlik boyutlarında eğitimin en fazla vurgulanan boyut olması da insana yapılan yatırımın bir göstergesidir.

Analiz ile elde edilen bulgulara göre işletmelerin ve kurumların entegre raporlarında en çok vurguladıkları ikinci sosyal sürdürülebilirlik alt boyutunun eşitlik olduğu görülmüştür. Eşitlik boyutu sosyal sürdürülebilirliğin temel boyutlarından biridir. İşletmelerde ve kurumlarda cinsiyet eşitliği ve fırsat eşitliği kavramları entegre raporlarda sıkça geçmekte ve hassasiyetle üzerinde durulmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde eşitlik kavramı sadece cinsiyet eşitliği meselesi üzerinde daraltılmamakta fırsat eşitliğinin yanı sıra ücret eşitliği de ele alınmaktadır. Ülkemiz de güç mesafesinin yüksek olmasından kaynaklı olarak kadınlar hala çalışma yaşamında fırsat eşitliğine tam anlamıyla sahip değildir. Bu nedenle işletmeler ve kurumlar entegre raporlarında eşitlik boyutunu daha çok cinsiyet üzerinden okumaktadır.

Analiz sonucunda işletmelerin ve kurumların entegre raporlarında çocuk işçi ve zorla çalıştırma vurgusunun az olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç beklenen bir durumdur çünkü ülkemizde bu konular yasalarla güvence altına alınmıştır. Çocuk işçi çalıştırma meselesi eski çağlardan günümüze kadar gelen sosyolojik bir durumdur. Günümüzde gelişmiş ülkelerde

oldukça az olan çocuk işçi çalıştırma sorunu özellikle az gelişmiş ülkelerde oldukça sık rastlanan bir durumdur. Çocukların kalkınmada önemli emek kaynakları olarak kullanıldığı bu ülkelerde ekonomik faaliyetler genellikle tarım üzerinden gerçekleştirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik faaliyetlerin tarımdan ziyade endüstri olduğu düşünüldüğünde çocuk işçi çalıştırma sayısının daha düşük olması beklenen bir durumdur. Ülkemizde çocuk işçi çalıştırmanın usul ve esaslarının devlet tarafından net çizgilerle belirlenmiş olmasından dolayı işletmelerin ve kurumların entegre raporlarında söz konusu durum hakkında devletin yayınlamış oldukları genelgelere atıf yapıldığı görülmektedir. Bu durum entegre raporlarda çocuk işçi ve zorla çalıştırma vurgusunun nispeten az olmasına neden olmaktadır.

İşletmeleri ve kurumları çevrelerinden bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Sistem yaklaşımı perspektifiyle işletmeler, daha büyük sistemlerin alt sistemi olarak değerlendirildiğinde çevrelerinde gerçekleşen olaylara ve değişimlere cevap vermeleri kaçınılmazdır. 2020 yılının başında ortaya çıkan Covid-19 virüsü ve arkasından gelen pandemi süreci işletme ve kurumların entegre raporlarını bir önceki yıla göre çok daha farklı şekilde oluşturmalarına neden olmuştur. İçerik analizi sonuçlarına göre işletme ve kurumların 2020 yılına ait entegre raporlarda sosyal sürdürülebilirliğin sağlık boyutuna yapılan vurgunun bir önceki yıla göre belirgin şekilde yükselmesi ve benzer şekilde aşımın yaygınlaşmasıyla birlikte pandeminin etkisinin azalmasıyla 2021 yılı entegre raporlarında pandemi vurgusunun azalması bu durumun bir göstergesidir. Özetle işletmelerin ve kurumların entegre raporlarında sosyal sürdürülebilirlik boyutlarına olan vurgularının çevrelerinde gerçekleşen olaylara ve değişimlere karşı duyarlı olduğu söylenebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abeyssekera I. (2013), "A Template for Integrated Reporting", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 14, pp. 227–245.
- Adams, C. A. (2002), "Internal Organisational Factors Influencing Corporate Social And Ethical Reporting: Beyond Current Theorizing", *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 15(2), pp.223–250.
- Adger, W. N. (2000), "Ecological And Social Resilience: Are They Related", *Progress in Human Geography*, 24(3), pp.347–364.
- Anisul Hug, F. - Stevenson, M. - Zorzini, M. (2014), "Social Sustainability in Developing Country Suppliers: An Exploratory Study in the Ready Made Garments Industry of Bangladesh", *International Journal of Operations and Production Management*, 34(5), pp.610–638.
- Anria S. Z. (2013), "Sustainability and Integrated Reporting in The South African Corporate Sector", *International Business & Economics Research Journal*, 12 (8), pp.903-926.
- Aras, G. - Sarioğlu, G. U. (2015), *Kurumsal Raporlamada Yeni Dönem: Entegre Raporlama*, TÜSİAD, Baskı: İmak Ofset, İstanbul.

- Argüden Yönetişim (2020), 2020 Yılı Entegre Raporu, <https://argudenacademy.org/docs/content/Arguden-Yonetisim-Akademisi-2020-Entegre-Raporu.pdf>, Erişim: 10.08.2022
- Bai, C. - Sarkis, J. (2010), “Integrating sustainability into supplier selection with Grey System and Rough Set Methodologies”, *International Journal of Production Economics*, 124(1), pp.252–264.
- Barreiro-Gen, M. - Lozano, R. (2020), “How Circular is the Circular Economy? Analysing the Implementation of Circular Economy in Organisations”, *Business Strategy and the Environment*, 29 (8), pp.3484–3494.
- Baskaran, V. - Nachiappan, S. - Rahman, S. (2012), “Indian Textile Suppliers Sustainability Evaluation Using the Grey Approach”, *International Journal of Production Economics*, 135(2), pp.647–658.
- Bassi, F. - Dias, J.G. (2020), “Sustainable Development of Small and Medium-Sized Enterprises In The European Union: A Taxonomy of Circular Economy Practices”, *Business Strategy and the Environment* 29 (6), pp.2528–2541.
- Blewitt, J. (2014), *Understanding Sustainable Development*, 2nd Ed., Routledge, Abingdon, UK.
- Bluffstone R. (2008), Child Labor and Improved Common Forest Management in Bolivia. In J. Dillard, V. Dujon, & M. C. King (Eds.), *Understanding the Social Dimension of Sustainability*, Routledge, pp. 137–154.
- Can, E. - Kaptanoğlu, S. - Lazgeen, M. H. (2018), “Akademisyenlerde Cam Tavan Sendromunun Güç Mesafesi ile İlişkisi”, *Öneri Dergisi*. 13(50), pp.52-64.
- Carter, C. R. - Jennings, M. M. (2000), *Purchasing’s Contribution to the Socially Responsible Management of the Supply Chain*, Center for Advanced Purchasing Studies, Arizona State University, USA.
- Carter, C. R. - Jennings, M. M. (2004), “The Role of Purchasing in Corporate Social Responsibility: A Structural Equation Analysis”, *Journal of Business Logistics*, 25(1), pp.145–186.
- Chiong, P. N.T. (2010), *An Examination of Corporate Sustainability Disclosure Level and Its Impact on Financial Performance*, Doctor of Philosophy Thesis, Multimedia University, Malaysia.
- Cuthill, M. (2010), “Strengthening The ‘Social’ in Sustainable Development: Developing A Conceptual Framework For Social Sustainability in A Rapid Urban Growth Region in Australia”, *Sustainable Development*, 18(6), pp.362-373
- Daub, C.H., (2007), “Assessing The Quality of Sustainability Reporting: An Alternative Methodological Approach”, *Journal of Cleaner Production*, 15 (1), pp.75–85.

- De Brito, M. P. - Carbone, V. - Blanquart, C. M. (2008), "Towards a sustainable fashion retail supply chain in Europe: Organisation and Performance", *International Journal of Production Economics*, 114 (2), pp.534–553.
- Dillard, J. - Dujon, V. - Mary C. King. (2008), *Understanding the Social Dimension of Sustainability* (J. Dillard, V. Dujon, & M. C. King (eds.), Routledge.
- Dou, Y. - Sarkis, J. (2010), "A Joint Location and Outsourcing Sustainability Analysis For A Strategic Offshoring Decision", *International Journal of Production Research*, 48(2), pp. 567–592.
- Dyllick, T. - Hockerts, K. (2002), "Beyond the Case for Corporate Sustainability", *Business Strategy and the Environment*, 11(2), pp.130-141.
- Eccles, Robert G. - Serafeim, George (2014), *Corporate and Integrated Reporting: A Functional Perspective*, Working Paper, Harvard Business School.
- Emmelhainz, M. A. - Adams, R. J. (1999). "The Apparel Industry Response To 'Sweatshop' Concerns: A Review and Analysis of Codes of Conduct", *Journal of Supply Chain Management*, 35(2), pp.51–57.
- Ercan, C. - Kestane, A. (2017), "Kurumsal Raporlamada Yeni Bir Yaklaşım Olarak Entegre Raporlama ve Bir Vaka Çalışması", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 4(8), ss.13-29
- Frias-Aceituno, J. V. - Rodríguez-Ariza, L. - Garcia-Sánchez, I. M. (2014), "Explanatory Factors Of Integrated Sustainability and Financial Reporting", *Business Strategy and the Environment*, 23(1), pp.56–72
- Gençoğlu Gücenme, Ü. - Aytaç, A. (2016), "Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BİST Uygulamaları", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (72), ss.51-66
- Govindan, K. - Khodaverdi, R. - Jafarian, A. (2013), "A Fuzzy Multi Criteria Approach for Measuring Sustainability Performance of A Supplier Based on Triple Bottom Line Approach", *Journal of Cleaner Production*, 47, pp.345–354.
- Güçlü, F. (2007), *Muhasebe Denetimi İlkeler ve Teknikler*, Detay Yayın., 2. Baskı, Ankara.
- Hahn, T. - Scheermesser, M. (2006), "Approaches to Corporate Sustainability Among German Companies" *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 13(3), pp.150-165.
- Harris, J. M. (2000). *Basic Principles of Sustainable Development*, Global Development And Environment Institute Working Paper 00-04, Tufts University, USA.
- Harris, J. – Goodwin, N. (2001), Volume Introduction. In *A Survey of Sustainable Development: Social and Economic Dimensions*, edited by Jonathan M. Harris,

- Timothy A. Wise, Kevin P. Gallagher, and Neva R. Goodwin. Washington, DC: Island Press.
- Haji, A.A. – Anifowose, M. (2017), “Initial Trends in Corporate Disclosures Following The Introduction of Integrated Reporting Practice in South Africa”, *Journal of Intellectual Capital*,18(2), pp.373-399
- Herbert, S. (2018), Trends in Sustainability Disclosures in The Integrated Reports of South African Listed Companies, Master Dissertation, University of Cape Town.
- Hutchins, M. J. - Sutherland, J. W. (2008), “An exploration of Measures of Social Sustainability and Their Application to Supply Chain Decisions”, *Journal of Cleaner Production*, 16(15), pp.1688–1698.
- <https://www.economist.com/graphic-detail/glass-ceiling-index?fsrc=core-app-economist>, (Erişim: 15.09.2022)
- IIRC (2013), International Integrated Reporting Framework, <https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf> (Erişim: 08.08.2022)
- Islam, S. M.N.- Munasinghe, M. -Clarke, M.(2003), “Making Long- Term Economic Growth More Sustainable: Evaluating the Costs and Benefits”, *Ecological Economics*, 47 (2-3), pp.149-166.
- James, Marianne L. (2013), “Sustainability and Integrated Reporting: Opportunities And Strategies For Small and Midsized Companies”, *Entrepreneurial Executive*, (18), pp.17-28.
- King, M. - Roberts, L. (2017). *Entegre Düşünce, Çev. Erkin Erimez, Argüden Yönetişim Akademisi Yayınları, İstanbul.*
- Kolk, A. - Hong, P. - Van Dolen, W. (2012), “Corporate Social Responsibility in China An Analysis of Domestic and Foreign Retailers’ Sustainability Dimensions”, *Enterprise Governance EJournal*, 19(5), pp.289–303
- Krippendorff, K. (2004), *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*, In Sage Publications (2nd ed.)
- Krzus, M. P. (2012), “Entegre Raporlama: Şimdi Değilse, Ne Zaman?”, *Kurumsal Yönetim Dergisi*, (16), ss.64-67.
- Lodhia, S. - Martin, N. (2014), “Corporate sustainability Indicators: An Australian Mining Case Study”, *Journal of Cleaner Production*. 84, pp.107-115.
- Low, M. - Samkin, G. - Li, Y. (2015), “Voluntary Reporting of Intellectual Capital: Comparing The Quality of Disclosures from New Zealand, Australian and United Kingdom Universities”, *Journal of Intellectual Capital*, 16(4), pp.779–808.

- Magis, K. - Shinn, C. (2008), Emergent Principles of Social Sustainability, In J. Dillard, V. Dujon, & M. C. King (Eds.), *Understanding the Social Dimension of Sustainability* Routledge,,pp. 15–44.
- Mani, V. - Gunasekaran, A. - Delgado, C. (2018), “Supply Chain Social Sustainability: Standard Adoption Practices in Portuguese Manufacturing Firms”, *Business Strategy and the Environment*, 19(5), pp.289–303.
- Marimon, F. - Alonso-Almeida, M. D. M. - Rodríguez, M. D. P. - Cortez Alejandro, K. A. (2012), “The Worldwide Diffusion of the Global Reporting Initiative: What is the Point?”, *Journal of Cleaner Production*, 33, pp.132–144
- Maroun, W. - Lodhia, S. (2017), Sustainability and Integrated Reporting By The Public Sector and Not-For-Profit Organizations, In *Sustainability Accounting and Integrated Reporting*; de Villiers, C., Maroun, W., Eds.; Routledge: London, pp.101–120.
- Maubane, P. - Prinsloo, A. - Van Rooyen, N. (2014), “Sustainability Reporting Patterns Of Companies Listed on the Johannesburg Securities Exchange”, *Public Relations Review*, 40, pp.153–160.
- Mauro, S. G. - Cinquini, L. - Simonini, E. -Tenucci, A. (2020), “Moving From Social and Sustainability Reporting to Integrated Reporting: Exploring The Potential Of Italian Public-Funded Universities’ Reports”, *Sustainability*, 12(8), pp.1-19
- Mckenzie, S. (2004), *Social Sustainability: Towards Some Definitions*, Hawke Research Institute Working Paper Series, No 27., South Australia.
- Meredith, J. (1993), “Theory Building Through Conceptual Methods”, *International Journal of Operations & Production Management*, 13(5), pp.3–11.
- Nevado-Peña, D. - López-Ruiz, V. R. - Alfaro-Navarro, J. L. (2015), “The Effects Of Environmental And Social Dimensions Of Sustainability in Response to The Economic Crisis Of European Cities”, *Sustainability*, 7(7), pp.8255–8269.
- Neuman, W.L., (2000). *Social Research Methods*. Allyn and Bacon, London.
- Öztürk, B. A. - Özçelik, F. (2014), “Sustainable Supplier Selection with A Fuzzy Multi-Criteria Decision Making Method Based on Triple Bottom Line”, *Business & Economics Research Journal*, 5(3), pp.129–147.
- Pisani, J. A. (2006), “Sustainable Development- Historical Roots of Concept”, *Environmental Sciences*, 3(2), pp.83-96.
- Pozzoli, M. - Gesuele, B. (2016), “The Quality of Integrated Reporting in The Public Utilities Sector: First Empirical Impressions”, *International Journal of Business Research and Development*, 5(1), pp.23-31.

- Rizos, V. - Tuokko, K. - Behrens, A. (2017), *The Circular Economy: A Review of Definitions, Processes and Impacts*. CEPS Research Report No 2017/8. Centre for European Policy Studies.
- Roberts, R. W. (1992), “Determinants of Corporate Social Responsibility Disclosure: an Application of Stakeholder Theory”, *Accounting, Organizations and Society*, 17(6), pp.595– 612.
- Roca, L.C. - Searcy, C. (2012), “An analysis of indicators disclosed in corporate sustainability reports” *Journal of Cleaner Production*, 20(1), pp.103-118.
- Sanchez, I. M.G. - Ariza, L.R. - Aceituno, J. V.F. (2013). “The Cultural System and Integrated Reporting”, *International Business Review*, 22 (5), pp.828-838.
- Sangiorgi, D. - Siboni, B. (2017), “The disclosure of intellectual capital in Italian universities: What has been done and what should be done”, *Journal of Intellectual Capital*, 18(2), pp.354–372.
- Sassen, R. - Azizi, L. (2018), “Voluntary Disclosure of Sustainability Reports By Canadian Universities”, *Journal of Business Economics*, 88(1), pp.97–137.
- Stubbs, W. – Higgins, C. (2014), “Integrated Reporting and Internal Mechanisms of Change”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 27(7), pp.1068-1089.
- Siboni, B. - del Sordo, C. - Pazzi, S. (2013), “Sustainability Reporting in State Universities”, *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*, 4(2), pp.1–15.
- Solomon, J.- Maroun, W. (2012), “Integrated Reporting: The Influence of King III on Social, Ethical and Environmental Reporting”, *The Association of Chartered Certified Accountants (ACCA)*, pp.1-56.
- Stacchezzini, R. - Melloni, G. – Lai, A. (2016). “Sustainability Management and Reporting: The Role Of Integrated Reporting For Communicating Corporate Sustainability Management”, *Journal of Cleaner Production*, (136), pp.102-110
- The World Bank (1997), *Expanding the Measure of Wealth: Indicators of Environmentally Sustainable Development*, *Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs Series No.17*, The World Bank, Washington, D. C.
- Tıraş, H. (2014), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), ss.57-73.
- Tüm, K. (2014), “Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Muhasebeye Yansımaları: Sürdürülebilirlik Muhasebesi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5 (1), ss.58-81.
- United Nations (2002), *Report of the World Summit on Sustainable Development*, Johannesburg, South Africa.

- Wilson, M. (2003), Corporate Sustainability: What Is It And Where Does It Come From?, Ivey Business Journal, March/April, 1-5.
- Winter, S. - Lasch, R. (2016), “Environmental and Social Criteria in Supplier Evaluation – Lessons From the Fashion And Apparel Industry”, Journal of Cleaner Production, 139, pp.175–190.
- World Commission on Environment and Development (1987), Our Common Future. Oxford, UK
- Wuttichindanon, S. (2017), “Corporate social Responsibility Disclosure—Choices of Report and its Determinants: Empirical Evidence From Firms Listed on the Stock Exchange of Thailand”, Kasetsart Journal of Social Sciences, 38(2), pp.156–162
- Yavuz, A. (2010), “Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), ss.63-86.

EK 1 . Sosyal Sürdürülebilirlik Boyutları İçin İçerik Analizinde Kullanılan Anahtar Kelimeler

1 Eşitlik	2 Sağlık	3 Eğitim	4 İnsan Hakları	5 Çocuk işçi ve zorla çalıştırma	6 Hayırseverlik	7 Ücret
Eşitlik	Sağlık Hizmetleri	Eğitim Programı	İnsan Hakları	Çocuk İşçi	Bağış	Kıdem Tazminatı
Cinsiyet Eşitliği	Beslenme	Öğrenci	Çalışan Hakları	Zorla Çalıştırma	Sosyal Yardım	Emeklilik Hakları
Fırsat Eşitliği	Ölüm Oranı	Okur Yazarlık	Zorla Çalıştırma		Hibe	Yabancı Dil Tazminatı
Kadın Girişimci	İçme Suyu	Oryantasyon	Özgürlük		Burs/Bursiyer	İkramiye
	Meslek Hastalıkları	Okul	Engelli		Sağlık Yardımı	Maaş
		Staj				
	Sağlık Sigortası/Ları	Burs/Bursiyer				
	Sağlık Sektörü					
	Sağlıklı Yaşam					
	Fiziksel / Zihinsel Sağlık					
	Sağlık Alanı					
	Sağlık Yardımı/Ları					
	Covid 19 Salgını					
	Hijyen					

